

В. МАЛАХОВ

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС УЧЕНОГО: АКСІОЛОГІЯ І ПРАГМАТИКА

Сучасна ситуація в Україні і світі загострює старі й породжує цілий комплекс нових моральних проблем, зокрема в галузі науки. На вченого нинішньої доби очікують невідомі досі можливості, труднощі і спокуси; на його плечі лягає відповідальність, яку сам він усвідомлює далеко не завжди. Світова практика доводить доцільність запровадження відповідних духові нашого часу етичних кодексів, призначених для регулювання діяльності вчених. Якими мають бути ці кодекси? На чому базується їхня зобов'язувальна сила? Як співвідносяться їхні аксіологічний (ціннісний) і прагматичний аспекти? Автор статті аналізує ці питання під кутом зору назрілої потреби створення Етичного кодексу вченого України.

Неважко помітити, що головне завдання будь-якого етичного кодексу науковців за самою своєю природою має двоїстий характер: з одного боку, такий кодекс повинен захищати чистоту етосу наукового пізнання, безкорисливість пошуку істини заради неї самої, з другого — орієнтувати діяльність наукових працівників таким чином, щоб вона була максимально корисною для людського суспільства і природи або принаймні завдавала їм якнайменше шкоди. Інакше кажучи, внутрішня суть етичного нормування у сфері науки неминуче висуває проблему співвідношення його аксіологічного і прагматичного аспектів, що базуються відповідно на визнанні самоцінності наукових досліджень та увазі до їхнього практичного значення. На різних етапах розвитку науки, у різних соціокультурних середовищах той або той із згаданих

аспектів може переважати, однак цілковито витісненим жоден із них не може бути: аксіологія і прагматика тісно сплітаються як у житті самої науки, так і в будь-яких серйозних спробах його етичного осмислення.

Як відомо, уже в клятві Гіппократа, «прародительці» європейських фахових етичних кодексів, сказано про те, що лікар не має права заподіяти шкоди. Тобто від самих початків європейської медицини йдеться про те, щоб у реалізації навіть найповажніших фахових цінностей, як-от боротьба з недугою або самовідданий пошук істини, діяти розважливо і обережно, неодмінно зважаючи на практичні інтереси і потреби людей. Щоб одразу ж увести розмову в контекст нашої сучасності, зазначу, що відомий український філософ В.Г. Табачковський у своїй останній монографії інтерпретував Гіппократову настанову «не за-

© МАЛАХОВ Віктор Аронович. Доктор філософських наук. Головний науковий співробітник Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України (Київ). 2009.

шкодь!» як актуальну для сучасної філософської антропології, яка у своїх теоретичних пошуках обов'язково має «враховувати не тільки *чималу «пластичність»* людини, але й не меншу (якщо не більшу) її *крихкість»* [1, 398, 426].

Той самий «гіппократівський» етос обачливості, тільки в значно більш загостреній, відповідно до драматичних обставин часу, формі визначає й характер основних етичних кодексів останнього сторіччя. Так, під безпосереднім враженням від практики злочинних медичних експериментів, здійснюваних нацистськими лікарями на живих людях, у 1947 р., у зв'язку із судовою ухвалою Нюрнберзького трибуналу, прийнято так званий Нюрнберзький кодекс, який визначав жорсткі обмеження щодо медичних досліджень, пов'язаних із людиною. Принципові положення цього кодексу було розвинуто в Гельсінкській декларації Всесвітньої медичної асоціації (1964 р.), де сформульовано вимогу попередньої етичної експертизи будь-якого дослідницького проекту, що включає експерименти на людях і тваринах [2, 480-482]. У цілому, починаючи від парадигмальних прикладів А. Ейнштейна, Н. Бора та ін., морально-етична рефлексія над практичними наслідками застосування приголомшливих досягнень сучасної науки (а дедалі більшою мірою — і над наслідками самого проведення відповідних досліджень) стає однією з домінантних тем самосвідомості світової наукової спільноти і суспільної репрезентації самого феномену науки.

Разом із тим заслуговує на увагу те, що поряд із зазначеною «гіппократівською», умовно кажучи, тенденцією наукове співтовариство впродовж того ж самого відтинку історичного часу, тобто десь від 30–40-х рр. минулого століття, дедалі гостріше усвідомлює необхідність зусиль, спрямованих на відстоювання внутрішніх цінностей самого наукового пізнання — того, що американський соціолог Роберт Кінг Мертон назвав *нормативним етосом науки*. Де-

далі нагальнішими стають завдання захисту від зловживань і перекручень усілякого гатунку (спровокованих, зокрема, тиском комерціалізації, пануванням тих або інших ідеологем тощо) самої налаштованості на вільний і безкорисливий пошук істини — пошук, неможливий поза атмосферою здорового критицизму, раціональних дискусій, інтелектуальної відкритості.

Мертонівська концепція «етосу науки» викликала, однак, критичний спротив, головною мішенню якого виявилася сама ідея нормативного забезпечення ціннісного статусу наукового пізнання. На противагу цьому у філософії й соціології ХХ ст. неодноразово лунають заяви про науку як втілення «волі до влади» (напр., у М. Фуко), про репресивну сутність наукового знання тощо.

Безперечно, акцентування суто аксіологічного аспекту наукового пошуку саме по собі однобічне і не відтворює цілісної картини побутування науки в суспільстві. Виходячи із засад власної структурно-функціональної теорії з її інтересом до всілякого гатунку дисфункцій, конфліктних ситуацій, проявів амбівалентності [3], сам Мертон, зрештою, описав цю картину як доволі складну, суперечливу і різноманітну [4]. Проте слід підкреслити конструктивний сенс, якого щойно згадана аксіологічна однобічність набуває саме в етико-нормативному аспекті. Етичний кодекс ученого не в змозі і взагалі не покликаний повністю відтворити наявний стан справ у сфері науки або реальне її становище в певному конкретному соціумі. Призначення такого кодексу інше — окреслити орієнтири бажаної поведінки представників згаданої сфери і передусім сформулювати імперативи, дотримання яких за будь-яких умов необхідне для реалізації сутнісного призначення самої науки як інституційованого способу пізнання істини. У цьому розумінні самий етичний кодекс є, так би мовити, величиною векторною, а не скалярною: він визначає належний і бажаний

напряму розвитку, слугує своєрідним «інструментом» цього розвитку [5, 9]. Його реалістичність (якою, звичайно, легковажити не слід) — саме в адекватному формулюванні тих вимог, тих ціннісних перспектив, що забезпечують, з одного боку, досягнення внутрішньої мети наукової діяльності, а з другого — оптимізацію її соціально-гуманітарного впливу.

Із сказаного про «векторну» спрямованість будь-якого етичного кодексу випливає, зокрема, і те, що такий кодекс принципово повинен мати радше *спонукальний* і *заохочувальний*, ніж заборонний характер. Заборони, що їх він накладає на спосіб поведінки вченого, повинні раціонально впливати з представленого в ньому ціннісного *позитиву*, його фундаментального аксіологічного забезпечення. Це видається істотнішим у зв'язку з тим, що приписи етичних кодексів зазвичай не спираються на правові акти, що зумовлювали б примусовий характер їх дотримання. Учений як адресат вимог етичного кодексу — це передусім вільна особистість із власним сумлінням, свідоме волевиявлення якої має спиратися не на страх перед покаранням і не на корисливі міркування, а на надійні, зрозумілі для людської совісті ціннісні засади, які, отже, мають бути конкретно визначені в документах подібного гатунку.

З огляду на віддаленість власне етичних кодексів від сфери дії зобов'язувальних механізмів правової регламентації може, звичайно, виникнути питання: а навіщо взагалі вони потрібні? Чи не даремна це риторика з огляду на непоступливий егоїзм і утилітаризм нинішньої свідомості, визначальні риси якої, безперечно, накладають свій відбиток також і на галузь внутрішньонаукових стосунків?

Відповідь на це питання повинна мати, на нашу думку, два аспекти. По-перше, принципово важливий сам спосіб самоусвідомлення наукового співтовариства: те, як воно себе ідентифікує, яким цінностям віддає перевагу, які цілі ставить перед собою.

Усі ці позитивні, заохочувальні характеристики неодмінно мають бути відображені в тексті кодексу, щоби більше — формувати його переважну спрямованість. Лише в контексті утвердження певного набору засадничих людських цінностей здатне набутти справжньої етичної дієвості заперечення того, що цим цінностям протистоїть.

Якщо звернутися до власне заборонних вимог етичного кодексу та «внутрішніх» джерел їхньої зобов'язувальної сили, з'являються очевидні підстави для того, щоб співвіднести ступінь їхньої реальної ефективності (а отже, значною мірою і практичний сенс етичної кодифікації взагалі) з рівнем розвиненості, по-перше, моральної культури суспільства в цілому, по-друге — фахової культури (включаючи наявну систему стосунків) певного наукового співтовариства. За умови, що цей рівень достатній (але *тільки* за такої умови), апеляція до позаюридичних, але морально значущих чинників особистого сумління, моральної самооцінки, фахової репутації, спільної думки наукової спільноти тощо справді, як показує досвід, здатна слугувати адекватним засобом регулювання стосунків у цій сфері. Тільки в такому *культурному середовищі*, де, скажімо, факт викриття плагиату справді може стати болісним застереженням для науковця, який його припустився, потягти за собою практично відчутні наслідки у вигляді припинення колегіальних стосунків із такою людиною, вилучення її з кола наукового спілкування, стає очевидним, що етичні кодекси в науці мають власний ресурс обов'язковості по той бік юридичного примусу.

Утім констатація самостійної практичної компетенції заборонних вимог етичного кодексу як така не усуває потреби в розробленні конкретних заходів, спрямованих на підвищення їхньої дієвості. Тож проблема ефективної стратегії запобігання порушенням наукової етики надзвичайно важлива як для укладачів більшості етичних кодексів учених, так і експертів з питань етики

науки. Зазначене коло питань опинилося в центрі уваги учасників конференції з етичних проблем науки, проведеної в Мадриді 17–18 листопада 2008 р. під егідою нещодавно заснованого Форуму з наукової сумлінності (*Research Integrity Forum*) при Європейській науковій фундації (*the European Science Foundation, ESF*) [6].

Як було відзначено на конференції, незважаючи на те, що більшість європейських країн поділяє базові визначення неетичного в науці (як-от *фабрикація* даних, їх *фальсифікація* і *плагіат*), досі існує великий різнобій думок стосовно того, як ставитися до інших випадків непорядної поведінки вчених і що робити з порушниками Етичного кодексу. Зокрема, в США Національна наукова фундація наділена законодавчим правом розслідування випадків наукового шахрайства, включаючи й право виклику вчених для давання свідчень. Відповідно на порушників накладають санкції, що можуть варіюватися від вимоги прослухати курс наукової етики до заборони отримання будь-якого державного фінансування впродовж певного терміну тощо.

На відміну від США, характерною рисою європейського ставлення до питань боротьби з неетичною поведінкою в науці є покладання радше на думку і самоврядування наукового співтовариства, ніж на силу закону. Принципово оцінюючи випадки неналежної наукової практики і привертаючи до них увагу громадськості, європейська наукова спільнота питання про конкретні санкції до порушників полишає зазвичай на розсуд роботодавців. Чіткість та об'єктивність фіксації фактів неетичної поведінки мають забезпечувати спеціальні *комісії з етики*, створені на сьогодні в багатьох європейських країнах [6].

Доцільність заснування в межах наукового співтовариства таких комісій, призначених аналізувати конфліктні ситуації й відслідковувати прояви неетичної поведінки науковців, обстоюють і деякі українські

вчені, небайдужі до морального рівня вітчизняної науки, тих чи тих її конкретних галузей. Зокрема, ця ідея втілилася в Кодексі професійної етики соціолога, затвердженого V з'їздом Соціологічної асоціації України 20 травня 2004 р. [7]. Варто додати, що в згаданому Кодексі визначено й набір можливих санкцій щодо порушників його вимог; найсуворіша з таких санкцій — припинення членства в Соціологічній асоціації [7, 20-21].

Однак повернімося до головної думки нашого викладу. Як впливає з більшості сучасних визначень несумлінної поведінки в науці, під такою поведінкою передусім розуміють «погану» практику, яка в той чи той спосіб підриває сутнісне спрямування науки на встановлення істини або підмінює його дбанням про корисливі інтереси того чи того індивіда або групи. Але ж, як уже було зазначено, не меншої ваги в науковій етиці, особливо на нинішній стадії наукового розвитку, набуває прагматичне в широкому розумінні питання про користь або шкоду наукових досліджень та їхніх результатів для конкретних людей, суспільства, природи. Отже, і надалі залишається актуальною потреба методологічного прояснення співвідношення двох згаданих вище основних аспектів етичного регулювання діяльності вчених: аксіологічного та прагматичного. Що має визначати головну спрямованість етичного кодексу сучасного вченого — утвердження самоцінності істини як такої чи засторога від небезпек, пов'язаних із її відкриттям? Що з погляду етики науки важливіше — обстоювання безкорисливого пошуку істини чи турбота про можливі наслідки застосування здобутих знань?

Очевидно, що відповідь на сформульовані запитання не може бути однозначною. Аналіз реального змісту порушеної проблеми дозволяє виявити багатозаровість як аксіологічного, так і прагматичного його складників. Детальніше схарактеризуємо кожен із них.

Аксіологічний аспект моральних зобов'язань ученого. У попередньому фрагменті йшлося передусім про основне для науки визнання самоцінності істини як такої. Проте неважко переконатися, що неодмінний ціннісний обрій наукової свідомості, який у тій або тій формі має бути представлений в етичному кодексі науковця, значно ширший. Крім самої істини, слід згадати принаймні: а) цінності, визнання і культивування яких є необхідною передумовою самого пошуку істини в науці; б) цінності, пов'язані з цінністю істини спільною належністю до принципової структури людського буття у світі.

Щодо перших, то їх сукупність охоплена згаданим вище мертонівським поняттям *етосу науки*; американський дослідник зараховував до цієї рубрики такі засадничі цінності, як *універсалізм, колективізм, безкорисливість, організований скептицизм* [8]. Звичайно, цей перелік можна було б, з одного боку, уточнювати (що пізніше робив і сам Мертон), а з другого — доповнювати. Так, у сучасних документах з етики науки частозгадані такі моральні цінності, як *чесність, довіра*. Цілком зрозуміло, що поза презумпцією зазначених цінностей (ряд яких завжди залишається відкритим) сам пошук істини як колективна діяльність виявився б неможливим.

Стосовно останніх (безперечно, за переліком, а не за значенням), тобто цінностей, асоційованих з істиною через свою визначальну роль у бутті людини, то їх актуальна присутність у моральній свідомості вченого (а отже, і необхідність згадки про них у відповідних формулюваннях етичного кодексу) вже виходить за межі суто пізнавальних настанов, проте засвідчує цілісний людський сенс самого феномену істини. Звісно, нічого нереального немає в постаті такого служителя «об'єктивної науки», який, натхненний пізнавальним фанатизмом, був би водночас геть позбавлений будь-яких елементів людяності. Проте в широкому розумінні сама по собі *істина* — *людський феномен*: поза межами людської свідомості і жит-

тєвого світу існують ті чи ті реальні явища і процеси, але не істинне знання про них. Тож і повноту своєї внутрішньої значущості істина як самоцінність набуває лише в кореляції з іншими основними цінностями людського буття; відірвана від них, вона просто втратила б свій сенс. Ще дві тисячі років тому було, як відомо, сказано: «...Пізнаєте правду, — а правда вас вільними зробить!» (Ів. 8.32). Звичайно, пізнання правди або пізнання істини для людини не просто знаряддя для здобуття волі, а самостійна цінність, і все ж внутрішній сенс цього пізнання незмірно збагачується тим, що завдяки йому зростає людська *свобода* — як і навпаки, свобода сама по собі створює умови, конче потрібні для осягнення істини. Подібно до цього послідовне обстоювання цінності істини не може не актуалізувати тему *гідності* людини: людська гідність передбачає право особистості домагатися істини і «принижується тоді... коли заважають особі в її розумовому розвитку, пошуках істини, осягненні правди, коли їй не кажуть правди, обманюють... Будь-яке приниження істини — ураження людської гідності» [9, 25-26]. Відповідно до цього і в етичному кодексі вченого обов'язковість поваги до гідності і свободи людини, як і до інших асоційованих з істиною основних цінностей людського буття (як-от цінності спілкування, гармонійних стосунків із природою тощо), має бути представлена належним чином.

Прагматичний аспект моральних зобов'язань ученого. Питання практичного ефекту наукових досліджень, користі або шкоди від їх запровадження так само не можуть не впливати на моральну свідомість науковців і мають настільки ж багатогранний характер, наскільки й питання аксіології наукового пізнання. Тут можна виокремити:

а) складне на сьогодні питання про рентабельність чи нерентабельність, «успішність» чи «неуспішність» самої науки як своєрідного підприємства, особливої бізнесової сфери. Люди, причетні до наукової діяльності, мають моральний обов'язок

дбати про її економічну ефективність тією мірою, звичайно, якою це не суперечить більш присутнім вимогам етики науки. І цей обов'язок має бути відображений в етичному кодексі вченого;

б) питання про характер використання наукових знань. Саме в цьому пункті зосереджено всю згадану вище «гіппократівську» проблематику етосу науки. Особливої актуальності це коло питань набуває за сучасних умов, коли, як незрідка вважають, «прагматична корисність наукового знання стала визначальним мотивом його одержання: не цікавість, не прагнення до істини, а прикладна цінність — ось чим спрямовуються нині дослідження» [10, 60]. Складність і непрозорість функціональних зв'язків у сучасному світі призводять до того, що вченим зазвичай стає дедалі важче проконтролювати характер і принципів напрями подальшого використання власних здобутків. Тим важливіше усвідомлювати необхідність такого контролю, як моральне зобов'язання, що вимагає відповідних особистих зусиль та наполегливості. Справжній науковець не може бути байдужим до того, на благо чи на шкоду людям використовують результати його інтелектуальної праці;

в) нарешті, доленосним для науки в цілому і для нашої вітчизняної науки зокрема на нинішньому етапі її розвитку, а отже, і для кожного, хто присвятив науці власне життя, залишається питання про практичне значення, корисність або шкідливість для людини і людства самого пошуку істини як такої. Це питання не в змозі усунути поширена нині тенденція зводити «відкриття» до «винаходів» [10, 61], пізнавальні завдання наукового пошуку — до реалізації тих чи тих «програм» або «проектів». Вище вже йшлося про зв'язок істини з іншими фундаментальними цінностями людського буття. Разом із тим абсолютизація «істини і самої лише істини», абсолютизація того, що саме й розриває зазначений зв'язок, може приховувати в собі смертельну небезпеку для людства. Ще Ніцше по-

переджав про те, що істина здатна виявитися несумісною із життям, стати вироком для нього. Ми сьогодні не можемо не відчувати занепокоєння у зв'язку з цілком реальними процесами постання і невпинного примноження таких знань, сама наявність яких в інформаційному фонді сучасного суспільства породжує низку щонайсривозніших небезпек і випробувань для людської ідентичності й продовження історичного існування людства загалом. То, може, краще залишити проблему істини осторонь і зосередитися на конкретних «проектах», найближчі наслідки яких видаються принаймні очевидними і очікуваними? Але ж, допоки людина залишається розумною істотою, крім її впертого розуму так чи інакше робитиме свою справу, і несподіваний вихід істини з-поза узвичаєних лаштунків нинішнього прагматичного повсякдення може виявитися ще більш драматичним і приголомшливим.

Не розвиваючи далі цю невичерпну тему, обмежимося стосовно неї лише двома конкретними зауваженнями, що безпосередньо стосуються характеру усвідомлення ціннісного статусу істини в науковій етиці.

По-перше, у контексті сказаного показове, на нашу думку, спостереження видатного німецького філософа М. Гартмана: що вища та або та цінність, то проблематичніше виявляється безпосередня користь від неї, але й ширше коло її можливих життєвих застосувань, багатше її смислотворче значення. Так, «прекрасне не є корисним ані для життя організму, ані для Духа, проте останній знаходить в прекрасному свою вершину, що заливає його світлом в усій його повноті. І через це прекрасне здатне чинити на світ духа величезний вплив. Поняття «корисність» для характеристики цього впливу — надто дрібний вираз. Адже ж ідеться про надання смислу» [11, 503]. Щодо істини, то її знання, безперечно, здатне приносити конкретну користь людині. Але незрівнянно важливіше все ж таки її смислотворче значення, той принципово новий вимір буття,

який вона повсякчас відкриває перед людством — навіть тоді, коли безпосередня користь від неї видається сумнівною.

По-друге, неминучі, як це виглядає на сьогодні, обмеження наукових досліджень у тих галузях, які стосуються підвалин ідентичності і самозбереження людини, у будь-якому разі немає підстав розглядати як відмову від конститутивного для самого існування науки прагнення до істини або як її, істини, релятивізацію. Адже самий висновок про необхідність такого обмеження впливає з певної відкритої людством *істини* — істинного знання про рівень власного розвитку, власну недосконалість, економічну перевагу актуальних потреб конкурентної боротьби над «абстрактними» ціннісними настановами або міркуваннями про віддалені наслідки тих або тих дій тощо. З цього погляду перестороги, про які йдеться (скажімо, щодо досліджень, які уможливають клонування людини або пов'язані з іншими істотними ризиками для людського буття), постають, якщо мислити послідовно, вже не як відмова від пошуків істини, а, навпаки, як окреслення складного, непрямого, але адекватного шляху до неї — з урахуванням усього надскладного комплексу істин людського досвіду. Тож наявність таких ситуацій має підсилювати, а не руйнувати визначальний для моралі вченого етос «існування-в-пошукові-істини». Цей висновок, вважаємо, надає ще більшої переконливості твердженню про те, що за всієї багаточаровості співвідношення аксіологічних і прагматичних аспектів наукової етики саме *аксіологічну* модальність слід визнати пріоритетною для науки загалом і для відповідних етичних кодексів зокрема.

Нарешті, слід звернути увагу на ще один аспект зазначеної проблеми, який видається суттєвим у контексті нашої розвідки. Вище, як уже помітив читач, вислів «етичний кодекс ученого» раз у раз було вжито в множині. Але ж, маючи на увазі універсальність етичних вимог і сутнісну єдність нау-

ки як такої, чи не варто прагнути до створення єдиного Кодексу, який би могла визнати вся міжнародна спільнота вчених або принаймні — до формування певної інваріантної основи, визначальної для будь-яких національних та інших спеціальних кодексів, призначених регулювати діяльність науковців з етичного погляду?

У цитованих вище висновках Мадридського форуму ESF було порушено питання «розробки кодексу етики, який міг би стати шаблоном для створення національних етичних кодексів» [6]. Завдання подібної стандартизації ставлять у тій або тій формі досить численні міжнародні організації вчених: так, в аналітичному огляді Постійного комітету за відповідальність та етику в науці (the Standing Committee for Responsibility and Ethics in Science, SCRES), підготованому ще у 2001 р., відзначено наявність 39 міжнародних зведень етичних стандартів наукової діяльності (поряд із 76 національними, що репрезентували 23 країни світу) [12].

Прагнення до встановлення загальнозначущих етичних критеріїв діяльності вченого, безсумнівно, слід визнати конструктивним і евристичним — так само, як і міжнародний обмін досвідом у цій галузі (у якому, до речі, мали б брати ширшу участь українські вчені). Разом із тим потрібно враховувати й те, що єдині за своєю глибинною суттю етичні вимоги постають перед науковцями різних країн за дуже різних економічних, політичних, культурних, ідеологічних обставин; звідси своєрідність конкретних моральнісних контекстів, якої не повинні оминати національні етичні кодекси. Так, говорячи про моральні виміри діяльності вчених у сучасній Україні, неможливо ігнорувати такі специфічні і дуже потужні чинники, як рудименти соціалістичної ментальності, неусталеність економічних відносин, мізерні розміри асигнувань на розвиток науки і на цьому тлі — засилля меркантилізму, здатного позбавити науку її живильних джерел, всепроникна ідео-

логія корупції. Вважаємо, що за таких умов Етичний кодекс ученого України має з особливою силою підкреслювати аксіологічний аспект ставлення до істини як до самоцінності, наголошувати на таких моральних якостях науковця, як чесність, неупередженість, незалежність власної думки. Всупереч поведінці псевдонаукових поглядів і міфологізаторства новітнього гатунку сучасний український учений зобов'язаний дбати не тільки про раціональне обґрунтування власних поглядів, а й про ціннісне утвердження в суспільстві самого начала раціональності. Він повинен усвідомлювати свою відповідальність за характер інтерпретації здобутих знань, за те, щоб посилення на них не використовували як знаряддя ненависництва, дегуманізації, мракобісся. Важливе соціальне значення морально-практичної налаштованості вчених у сучасному українському суспільстві підтвержене ще такою його, суспільства, характерною рисою: на тлі всіх нинішніх негараздів воно, як засвідчують соціологічні дослідження, продовжує зберігати досить високий рівень довіри до діячів науки, шанувати їхній моральний авторитет [13]. Тож прийняття спільною українських учених ефективного етичного кодексу стало б, безперечно, корисним не тільки для вітчизняної науки, але й для суспільства загалом, сприяло б оздоровленню його морального клімату*.

* На сесії Загальних зборів Національної академії наук України, яка відбулася 15 квітня 2009 р., було схвалено проект Етичного кодексу вченого України. — Ред.

1. *Табачковський В.Г.* Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках «неевклідової рефлексивності». — К.: Видавель ПАРАПАН, 2005. — С. 398, С. 426.
2. *Юдин Б.Г.* Етика науки // Новая философская энциклопедия. — М.: Мысль, 2001. — Т. 4. — С. 480–482.
3. *Мертон Р.* Социальная теория и социальная структура (фрагменты). — К.: Абрис, 1996. — 110 с.; *Штомпка П.* Роберт Мертон: динамический функционализм // Современная американская социология. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1994. — С. 78–93.

4. *Merton R.K.* The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations. — Chicago: Univ. of Chicago Press, 1973.
5. *Чумак А.Л.* Етичні кодекси в контексті соціокультурної динаміки: Автореф. дис... канд. філос. н. — К., 2008. — С. 11.
6. Див.: <http://polit.ru/science/2008/12/18/esf.html>.
7. Кодекс професійної етики соціолога (затверджений V з'їздом Соціологічної асоціації України 20 травня 2004 року) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2004. — № 3. — С. 9–21.
8. *Merton R.K.* The Normative Structure of Science // Merton R.K. The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations. — Ch. 13.
9. *Бандзелядзе Г.Д.* О понятии человеческого достоинства. — Тбилиси: Мецниереба, 1979. — С. 25–26.
10. *Никуфоров А.Л.* Фундаментальная наука умирает? // Вопросы философии. — 2008. — № 5. — С. 60, 61.
11. *Гартман Н.* Эстетика. — М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1958. — С. 503.
12. Див.: http://www.icsu.org/Gestion/img/ICSU_DOC_DOWNLOAD/217_DD_FILE_SCRES-Standards_Report%20.pdf.
13. *Мартинюк І., Соболева Н.* Академічна наука у громадській думці та в оцінках експертів // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2006. — № 1. — С. 134–152.

В. Малахов

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС УЧЕНОГО: АКСІОЛОГІЯ І ПРАГМАТИКА

У статті проаналізовано співвідношення аксіологічних і прагматичних засад етичного регулювання діяльності вченого, розкрито їхній комплексний характер, обґрунтовано висновок про пріоритетне значення аксіологічного аспекту наукової етики. Сформульовано низку пропозицій щодо розроблення Етичного кодексу вченого України.

Ключові слова: етика науки, етичний кодекс, істина, аксіологія, прагматика.

V. Malakhov

ETHICAL CODE OF A SCIENTIST: AXIOLOGY AND PRAGMATICS

The article provides analysis of correlation between axiological and pragmatic principles of ethical regulation of a scientist activity, discloses their complex nature, proves the conclusion about priority importance of axiological aspects of scientist ethics. A number of proposals regarding Ukrainian scientist Ethical code elaboration are stated.

Keywords: ethics of a science, ethical code, truth, axiology, pragmatics.